

РЕЦЕНЗИЯ

от член на научното жури, определено със Заповед № 663/05.07.2024 г.
на Ректора на СА „Д. А. Ценов“ - Свищов на дисертационен труд за
придобиване на образователната и научна степен „доктор“

Рецензент: проф. д-р Любен Димитров Кирев, област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8. Икономика

Автор на дисертационния труд: Редон Баки Колеци, докторска програма „Икономика и управление (Индустрия)“

Тема на дисертационния труд: „Възможности за развитие на малките и средните предприятия чрез управление на разходите за разработване на нови продукти“

I. Общо представяне на дисертационния труд

1. Предмет

Предметът на изследване на дисертационния труд е „връзката между управлението на разходите при разработването на нови продукти в малките и средни предприятия (МСП) и тяхната конкурентоспособност“, а обектът на изследване „управлението на разходите при разработването на нови продукти в малките и средни предприятия в Република Косово“. Поставената цел е установяването на положителна връзка между управлението на разходите при разработването на нови продукти в МСП от Република Косово и тяхната конкурентоспособност. Освен основната цел са обособени и четири специфични подцели, свързани с влиянието на участието на предприемачите от Република Косово при реализацията на идеята за нов продукт върху развитието на новите продукти; проучване въздействието на начина на изготвяне и характеристиките на бизнес плана върху намаляването на разходите за разработване на нови продукти в МСП; влиянието, което наличието на знания и използването на програми в подкрепа на развитието на МСП оказват върху намаляването на разходите за разработване на нови продукти и установяване наличието на фактори във вътрешната и външна среда със значително влияние върху ефективността на дейността на МСП от Република Косово. За реализация на поставената цел са изведени пет научни задачи, кореспондиращи със структурата и съдържанието на дисертацията. Защишава се тезата, че „по-доброто управление на разходите при разработването на нови продукти повишава конкурентоспособността на малките и средни предприятия“. Формулирани са три специфични хипотези с по две индивидуални хипотези.

Формулираните цели и научните задачи за тяхното постигане са реализирани успешно, което е довело до сполучлива защита на отстояваната научна теза.

2. Обем

Дисертационният труд е в обем от 196 стандартни страници, а изследването е онагледено с 57 фигури и 7 таблици.

3. Структура

Композиционно дисертационният се състои от увод; изложение, което обхваща три глави, заключение, използвана литература, приложения, Декларация за оригиналност и достоверност. Структурата е балансирана и основана на дедуктивния подход. Тя отразява посочените цел и задачи на изследването и допринася за аргументиране на изследователската теза.

Увод. В уводната част са изведени актуалността и значимостта на изследването, обекта и предмета на проучване, основната цел и специфичните подцели, изследователските задачи, изследователската теза и хипотези, използваните емпирико и логико-теоретични методи на изследване, информационната база, ограничителните условия и апробацията на изследването.

Глава първа е с теоретичен характер и дава теоретичната обосновка на проблема. В нея се изясняват същностните характеристики на предприемачеството в контекста на сектора на МСП. Изясняват се ключовите фактори за стартирането и развитието на предприемаческия бизнес от МСП, етапите на предприемаческия процес. Задълбочено се интерпретира растежът и развитието на МСП, жизнеспособността им и характеристиките на икономическия им живот през призмата на гъвкавостта и степента на контрол върху вътрешните процеси. Обстоятелствено е изяснен инструментариумът за финансова и нефинансова подкрепа на МСП.

В глава втора вниманието е насочено към разходите и разработването на нови продукти. Установени са същностните аспекти и видовото многообразие на разходите, както и изискванията на съвременния подход за управление на разходите. Разкрита е същността на иновациите, източниците на възможността за иновациите, видовете иновации според възприетите критерии за класификация. Разкрита е същността и обособени етапите на разработване на нови продукти. Подчертава се, че успешното управление на разходите в съчетание с резултативно осъществените иновации е предпоставка за ефективност и развитие не само на МСП, но и на бизнеса като цяло.

Третата глава е посветена на анализа и оценката на резултатите от емпиричното изследване. Изяснени са основните методико-организационни аспекти, обхвата и профила на респондентите, представени резултатите от

емпиричното изследване по отношение на основните изследователски въпроси, извършена е проверка на хипотезите въз основа на получените данни от анкетното проучване.

Заклучение. В заключителната част са представени основните резултати и изводи от проучването.

4. Литература

Докторантът е използвал общо 219 източника, свързани с темата на дисертационния труд, от които 151 на латиница и 68 на кирилица.

5. Приложения

Като приложение е представена анкетната карта със зададените на респондентите въпроси, свързани с дисертационното проучване.

II. Преценка на формата и съдържанието на дисертационния труд

1. Преценка на актуалността и разработеността на изследвания в дисертацията научен проблем.

Въпросите за развитието на предприемачеството и ролята на предприемачите при създаването на нови продукти, за иновационния процес като основа за създаването на по-ефективни процеси, продукти, услуги, технологии и пр., за минимализирането на разходите чрез оптимална комбинация на труд и капитал и по-ефективни методи при производството на стоките и услугите са жизнено важни за всяка бизнес организация. Особена актуалност те придобиват за развитието и растежа на МСП, поради допълнителните аспекти, свързани с техните особености, предимства, недостатъци, капацитетни възможности, нуждата от подкрепа, инструментариума за финансова и нефинансова поддръжка и пр. В тази връзка разкриването на основните моменти и систематизацията на иновациите, на същността и етапите на разработване на новите продукти, както и управлението на разходите за разработване на нови продукти в контекста на конкурентоспособността на МСП е изключително навременно и значимо.

2. Мнение за езика, обема и инструментариума на дисертационния труд

Стилът на разработката е стегнат, езикът ясен и прецизен, на високо ниво е визуализацията на анализиранияте въпроси чрез таблици и фигури, коректно е използван научния апарат. Обемът на дисертационния труд е достатъчен за разгръщане на изследвания в дисертацията научен проблем.

3. Мнение доколко авторефератът отразява точно и пълно труда

Авторефератът отразява изчерпателно и коректно съдържанието на дисертационния труд. В него се съдържат и Декларация за оригиналност и

достоверност; Справка за основните приносни моменти в дисертационния труд; Списък на публикациите по темата на дисертационния труд (13 научни статии, от които 7 самостоятелни и 6 в съавторство, 4 самостоятелни научни доклада, изнесени на международни научни конференции); Справка за изпълнението на минималните национални изисквания, във връзка с процедурата за придобиване на ОНС „доктор“ (общ брой на набраните точки по показателите от група „Г“ 140 при изискуем брой от 30 точки), Освен това докторант Редон Колеци е участвал в 15 научни конференции и 6 научни семинара, което е видно от представения Списък на участията в национални и международни научни конференции и форуми.

III. Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд

1. Задълбочено е анализиран растежът и развитието на малките и средни предприятия, жизненият цикъл на предприятието, етапите на жизнения цикъл на МСП, тяхната жизнеспособност и факторите с ключово значение за това, с акцент върху гъвкавостта и степента на контрол върху вътрешните процеси. Обосновани са особеностите на растежа и развитието на МСП.

2. Разкрита е необходимостта от подкрепа на растежа и развитието на МСП. Обособени са две основни групи за финансова подкрепа – от формални и неформални източници. Детайлно са разкрити източниците на финансова поддръжка и финансиране на МСП посредством кредитирането, лизинговите договори, факторинга, чрез фондове за рисков капитал за високо рискови производства в началната фаза на развитие, бизнес „ангели“, микрокредитиране, чрез капиталовия пазар. Изяснени са и формите за нефинансова подкрепа посредством институционални, законови и подзаконови нормативни актове, национални стратегии и програми, франчайзинг, бизнес инкубатори и пр.

3. Представени са същността, класификационните аспекти и управлението на разходите в контекста на разработването на нови продукти и конкурентоспособността на МСП. Наред със същностните аспекти са очертани видовото разнообразие на разходите и изискванията на съвременния подход за тяхното управление. В подробности са осветени и етапите в разработването на нови продукти от МСП. Определени са източниците на възможности за иновации, естеството и етапите на разработването на нови продукти от МСП в Република Косово. Аргументирано се подчертава, че успешното управление на разходите в

съчетание с резултативно осъществените иновации са предпоставка за ефективност и развитие не само на МСП, но и на бизнес сектора като цяло.

4. Разработена е методика за проучване и оценка на възможностите за усъвършенстване на управлението на разходите за разработване на нови продукти от МСП с цел повишаване на тяхната конкурентоспособност. Очертана е изследователската рамка на проучването включваща етапите на провежданото емпирично изследване, охарактеризиран профила на респондентите, разработен въпросник, подбрани зависимата и независимите променливи в статистическата процедура, индикаторите за оценка значението на променливите, включени в методиката.

5. Сполучливо разработената методика и обработката на емпиричните данни от анкетното проучване са позволили на докторант Редон Колеци задълбочено да анализира и оцени резултатите от емпиричното изследване, които условно могат да се обособят в пет групи: пазарни условия, предприемаческа идея, нови продукти, бизнес план, източници на финансиране. Това е позволило на докторанта да открие профилната насоченост на иновационното направление по веригата предприемачество-малки и средни предприятия- разходи за разработване на нови продукти-управление на разходите- конкурентоспособност на МСП.

IV. Критични бележки и въпроси по дисертационния труд

По дисертационния труд могат да се направят някои бележки от редакционно естество, които могат да подпомогнат докторанта в бъдещата му изследователска дейност.

> Разработката би спечелила, ако в увода се включи и степента на разработеност на темата от други работили по проблема автори като се посочат само техните имена. От степента на разработеност личи доколко се познават научните постижения в съответната област, литературната осведоменост и компетентност. А компетентността на докторанта е безспорна, което личи от списъка на използваните литературни източници.

> Научно-изследователските методи се делят на емпирико-теоретични и логико-теоретични. Посочените в увода тестов метод, формализация, графично и таблично представяне на информацията не спадат към нито една от посочените групи методи, а контент-анализа и документалния анализ са части от метода на анализа.

Към докторанта имам **следния въпрос**: В дисертационния труд като източник на финансови средства за разработването на нови продукти,

растежа и развитието на МСП е посочен и капиталовия пазар чрез емисията на акции и облигации. В Република Косово има ли практика на финансиране на МСП от този източник?

Посочените бележки са маловажни и не поставят под съмнение качествата и приносните моменти на дисертацията.

V. Обобщена оценка на дисертационния труд и заключение

Рецензираният дисертационен труд е цялостно и завършено научно изследване, което се отличава с актуалност и теоретична задълбоченост. С нея авторът демонстрира сериозни познания в областта на възможностите за развитие на малките и средни предприятия чрез управление на разходите за разработване на нови продукти. Изследването доказва способностите на докторанта за извършване на научни изследвания и интерпретиране на резултатите от тях, за анализиране и синтезиране на получените резултати. Редон Колеци е достигнал самостоятелно до изводи и обобщения, които допълват и обогатяват съществуващото знание по въпросите за развитието и растежа на МСП, иновациите, разходите за разработването на нови продукти и тяхното управление, конкурентоспособността на малките и средни предприятия. Впечатляват големия брой публикации по темата на дисертацията (13 научни статии и 4 научни доклада), както и набраният брой точки по минималните национални изисквания от група „Г“ за придобиване на ОНС „доктор“ (над 4,6 пъти повече от изискуемите). Тези достойнства и посочените приноси напълно съответстват на ЗРАСЗБ, неговия правилник и Правилника за развитие на академичния състав на СА „Д.А. Ценов“. Посочените приносни моменти и изцяло положителната ми оценка на труда са основание да предложа на останалите членове на Научното жури да гласуваме за присъждане на **Редон Баки Колеци** на образователната и научна степен „доктор“ по област на висшето образование 3.Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8. „Икономика“ и научна специалност „Икономика и управление (Индустрия).

гр. София
28. 07. 2024 г.

Рецензент:
(проф. д-р Любен Д. Кирев)